

ЕПІТЕТНІ СТРУКТУРИ В ПОЕТИЧНОМУ ЦИКЛІ Т. ЕЛІОТА “ARIEL POEMS”

У статті розглядаються епітетні структури, які функціонують у поетичному циклі Т. Еліота “Аріель”. Здійснюється класифікація задля з’ясування їхнього функціонального призначення. Окреслюється вагомість епітетних структур для характеристики тих чи тих об’єктів, розкриття основних ідей та мотивів, які відображені у циклі “Аріель”.

Ключові слова: алітерація, антономазія, епітетна структура, Т. Еліот.

“Класицист у літературі, рояліст у політиці, католик у релігії” [15, 7] – так визначив свою позицію Т. Еліот після прийняття католицької віри (1927) і британського підданства (1928). Зрозуміло, що такі життєві зміни відзначилися на подальшій творчості поета. Звернення поета до Бога стало, за словами Р. Гермера, “логічним завершенням, кульмінацією довгих і болючих духовних пошуків” [17, 92]. Безумовно, поема Т. Еліота “Ash Wednesday” (“Великопісна середа”) відкрила новий етап творчості поета. Теоретичні та поетичні пошуки 1910–1920-х рр. привели його до створення цілісної системи естетичних, культурологічних і релігійних поглядів. Вслід за поемою “Ash Wednesday” Т. Еліот створює ряд поетичних творів на релігійні теми, намагаючись поєднати релігію і мистецтво. Так, у 1927 р. виходить друком поезія “Journey of the Magi” (“Паломництво волхвів”), яка стає першим твором у циклі різдвяних поезій Т. Еліота “Ariel poems” (“Аріель”) [16, 103–111]. Як відомо, для Т. Еліота поштовхом до написання цих поезій стало запрошення видавця Дж. Фейбера прийняти участь у випуску різдвяних вітальних брошур “Аріель”, ціною в 1 шилінг. Звідси пояснюється і назва циклу “Ariel poems”, який складається з 5 поезій: “Journey of the Magi” (“Паломництво волхвів”, 1927 р.), “A Song for Simeon” (“Пісня Сімеона”, 1928 р.), “Animula” (“Анімула”, 1929 р.), “Marina” (“Маріна”, 1930 р.), які опубліковувались одна за одною, і поезії “The Cultivation of Christmas Trees” (“Вирощування різдвяних ялинок”, 1954 р.), яка за рахунок своєї тематики приєдналась до різдвяних поезій.

Вивчення поетичного циклу “Ariel poems” знаходимо в працях як англійських, так і російських дослідників. О. Ушакова у дисертації “Європейська культурна традиція в творчості Т.С. Еліота” [12] присвятила підрозділ циклу “Ariel poems”, розглянувши при цьому Євангельський текст, який прочитується у ньому. Інші дослідники, такі як К. Ашер [13], А. Дейл [14], аналізуючи релігійні переконання Т. Еліота, займалися переважно змістом поезії цього циклу. Однак немає робіт, присвячених епітетним структурам “Ariel poems”, які відіграють важливу роль як для аналізу поезій циклу, так і поезії Т. Еліота загалом.

Зауважимо, що 5 поезій циклу “Ariel poems” складаються із 187 віршів, 89 з яких насичені епітетними структурами. У процентному співвідношенні це дорівнює 48%. Різниця лише в 2%. Детальніше про процентний показник у кожній поезії можна відстежити в таблиці:

Назва поезії	Journey of the Magi	A Song for Simeon	Animula	Marina	The Cultivation of Christmas Trees
Заг. к-сть віршів	44	37	37	35	34
К-сть віршів з епітетними структурами	18	22	21	10	18
Процент віршів з епітетними структурами	41%	59%	57%	29%	53%

Маємо свідчення того, що майже половина віршів циклу “Ariel poems” містить епітетні структури, що підтверджує актуальність їх дослідження. При розгляді епітетних структур поезій Т. Еліота насамперед були використані праці О. Кіншак [4], Т. Онопрієнко [7], Л. Турсунової [11] та ін., які брали до уваги англомовний матеріал.

Вже з перших віршів поезії “Journey of the Magi” спостерігається ряд оцінних епітетних структур, які характеризують довгу і важку мандрівку східних мудреців:

*‘A cold coming we had of it,
Just the worst time of the year
For a journey, and such a long journey:
The ways deep and the weather sharp,
The very dead of winter.’
And the camels galled, sore-footed, refractory,
Lying down in the melting snow [16, 103].*

Ці епітетні структури вказують на різні тяготи, які були на шляху в мудреців. Передусім, це несприятлива погода – *A cold coming, The ways deep, the weather sharp, The very dead of winter,*

the melting snow. “Холод, непогода і сніг являються “об’єктивним корелятом” тягот мандрівки, обов’язковою умовою будь-якого духовного паломництва, що власне і відбилося в європейській різдвяній іконографії та літературі” [12, 241]. Дійсно, мотив холоду являється доволі сталим у художньому вираженні теми Різдва. Т. Еліот не залишився осторонь цих традицій. Епітетні структури *A cold coming, The ways deep, the weather sharp, The very dead of winter* підкреслюють суворість зими, а отже і свідчать про тяжкий шлях, який долали мудреці під час своєї мандрівки. При цьому холод і сніг мають символічне значення, являються ознаками мертвотності світу, який перебуває в очікуванні чуда – народження Спасителя. Важливо зазначити, що більшість епітетних структур, які функціонують у вищезгаданих віршах поезії “Journey of the Magi” складають з одного означення – *A cold coming, The ways deep, the weather sharp, The very dead of winter, the melting snow*. Проте спостерігається означальний ряд і з 3 складовими елементами *And the camels galled, sore-footed, refractory*. Мова йде про епітетну трійчатку [5, 31], яка надає образу верблюдів різнобічну характеристику. Загалом, “верблюди в снігу – специфічний образ, який з’явився в естетиці “північного” Різдва.” [12, 240]. Епітети *galled, sore-footed* свідчать про жахливий стан верблюдів, їх втому, *refractory* – про їх впертість. Можемо говорити про те, що всі складові епітетної трійчатки максимально задіяні. Таким чином, розширення означального ряду призвело до чіткої характеристики цього образу. Крім того, ці епітети знаходяться в постпозиції по відношенню до означеного. За словами Б. Томашевського “У інверсованих конструкціях відбувається перерозподіл логічного наголосу й інтонаційне відокремлення слів, взагалі у вимові слів, які примикають до головних у синтаксичній групі. ... У інверсованих конструкціях слова звучать більш виразно, більш вагомо” [10, 75]. Можемо стверджувати, що в епітетній структурі *the camels galled, sore-footed, refractory* логічний наголос падає на епітети, а, отже, і свідчить про їх пріоритетне становище по відношенню до означуваного.

До речі, сюжет “Journey of the Magi” оснований на розповіді з Євангелії про подорож волхвів. Але важливим є те, що ця частина історії відсутня у Євангелії: “Коли ж народився Ісус у Віфлеємі Юдейським, за днів царя Ірода, то ось мудреці прибули до Єрусалиму зо сходу, і питали: Де народжений Цар Юдейський? Бо на сході ми бачили зорю Його, і прибули поклонитись Йому”. [3, 2:1–2]. Як бачимо, мова йде вже про прихід мудреців, а не про духовне паломництво, яке для Т. Еліота, новонаверненого англо-католика, було актуальною темою.

Додамо, що мотив холоду простежується і в поезії “A Song for Simeon” циклу “Ariel poems”. Про це свідчать такі епітетні структури, як *The winter sun, the snow hills, The stubborn season* [16, 105]. Особливу увагу привертає антропонімічна епітетна структура *The Stubborn Season*, в якій алітеруються звуки S і N. При цьому алітерація служить зближенню означення з означуваним, а отже і поєднує їх в єдину цілісну структуру. Важко оминати увагою і такі антропонімічні епітетні структури, як *the cities hostile and the towns unfriendly* [16, 103], які зображають ворожість міст, неприязнь містечок. Епітети *hostile* і *unfriendly* надають містам характеристик, властивих тільки людям. Тому й сприяють їх одивненню. Так Т. Еліот продовжує описувати ряд тягот, які долали мудреці під час подорожі в поезії “Journey of the Magi”.

У поетичному циклі “Ariel poems” Т. Еліот розвиває тему безплідності землі, яка зображується такими метафоричними епітетними структурами, як *the Death wind, the Dead land* [16, 105]. Так створюється образ смерті. Як бачимо, у цих епітетних структурах простежується алітерація звуку D. Крім того, звукова архітектоніка означень і означуваного організована за принципом кільця (D – D, D – D) – звук D розкриває і закриває епітетні структури. Таким чином сприяє посиленню їх цілісності. Смерть у поезіях циклу “Ariel poems” Т. Еліота зображена для того, щоб показати “нове життя”, яке можливе лише після неї. Недарма М. Глас, порівнюючи дві поезії Т. Еліота (“Journey of the Magi”, “A Song for Simeon”), зазначає: “У цих поезіях народження виглядає як форма смерті, або смерть, як форма народження...” [18, 45].

Неодноразово Т. Еліот у різдвяних поезіях звертається до образу душі, яка шукає спокою і покаяння. Маємо яскравий доказ того в наступній епітетній структурі, яка зображає цей образ: *the Simple Soul irresolute and Selfish, misshapen, lame, Unable to fare forward or retreat* [16, 107]. Така епітетна структура складається з 6 означень, які утворюють ланцюжок епітетів. Маємо свідчення того, що лише один епітет *simple* знаходиться в препозиції, а інші *irresolute and selfish, misshapen, lame, Unable to fare forward or retreat* – в постпозиції. Під означення *simple* мається на увазі чиста неспокушена душа, решта епітетів *irresolute and selfish, misshapen, lame, Unable to fare forward or retreat* мають негативний відтінок, так як означають нерішучість, егоїстичність, потворність. Можемо стверджувати, що саме на негативні сторони душі падає наголос, адже епітети, які характеризують такі якості є інверсійними по відношенню до означуваного. Важливим є і той факт, що всі ці епітети поєднуються між собою і з означуваним за допомогою алітерації звуків S і L. “Фонічне зближення означення з означуваним та означень між собою підсилює основну авторську думку твору” [2, 79], що і відбувається в поетичному циклі “Ariel poems”. Адже душа є одним з найважливіших образів, який зображає поет.

Поетичний цикл “Ariel poems” Т. Еліота пронизаний темою смерті і життя, де поет звертається до образу Слова, як до Вічного Слова Божого (поезія “A Song for Simeon”). Безумовно, де народжується життя, там і слово. Т. Еліот характеризує цей образ таким чином: *the still unspeaking and unspoken Word*. Йде мова про оксюморонну епітетну структуру, яка надає образу слова унікальності. Епітетна структура *the still unspeaking and unspoken Word* складається з двох означень, які можна назвати “парними епітетами” [1, 69], адже епітети *still unspeaking and unspoken* контекстуально сприймаються як синонімічні. Ці епітети походять від одного і того ж дієслова *to speak*. Різниця полягає лише в тому, що епітет *unspeaking* виражений дієприкметником теперішнього часу, а *unspoken* – минулого. Дійсно, Слово Боже не можна висловити, не можна досягнути. Тому і Слово в поезії Т. Еліота “A Song for Simeon” невимовне, неказане. Поряд з епітетною структурою *the still unspeaking and unspoken Word* знаходиться і інша оксюморонна епітетна структура *this birth season of decease*, в якій поєднується сумісне з несумісним – народження і смерть. Звернімося до наступних поетичних рядків “Journey of the Magi”:

We had evidence and no doubt. I had seen birth and death,
But had thought they were different; this Birth was
Hard and bitter agony for us, like Death, our death [16, 104].

Такі філософські роздуми про народження і смерть втілюються в епітетній структурі *Hard and bitter agony*, яка є оксюморонною по відношенню до слова Birth. Епітетна структура *Hard and bitter agony* складається з 2 парних епітетів *Hard and bitter*, які поєднуються за рахунок лексичної синонімії, та які в жодному разі не виступають смисловими дублетами. Оскільки кожна означальна частина епітетної структури несе певний відтінок якості, створюючи при цьому нове смислове поле. Безумовно, така епітетна структура зображає те, що народження нового життя неможливе без мученицької смерті. Тому й мудрець із поезії “Journey of the Magi” мріє про нову смерть – Another death, яка відкриває початок нового життя, життя до вічності.

У поезіях Т. Еліота “Ariel poems” сувора зима, яка зображується на початку цього циклу поступово переходить у кардинально інший стан. Природа оживає, що означає народження нового життя. На підтвердження цього слугують такі поетичні рядки Т. Еліота:

Then at dawn we came down to a *temperate valley*,
Wet, below the *snow line*, smelling of *vegetation*;
With a *running stream* and a *water-mill beating the darkness*,
And three trees on the *low sky*,
And an *old white horse* galloped away in the meadow [16, 103].

Як бачимо, епітетні структури *a temperate valley*, *Wet*, *smelling of vegetation*, *a running stream* and *a water-mill beating the darkness* характеризують зміну погодних умов, а отже і стану природи, який так сильно контрастує з холодом і снігом, який долали мудреці в поезії “Journey of the Magi”. Зрозуміло, що у Т. Еліота символом відродження нового життя стає Христос, народження якого покликано прославляти волхви. Виняткової уваги набуває колірною епітетною структурою *an old white horse*, яка вводить у поезію Т. Еліота образ білого коня. Нагадаємо, що так і закінчується новозавітна історія: “І побачив я небо відкрите. І ось білий кінь, а Той, Хто на ньому сидів, зветься Вірний і Правдивий, і Він справедливо судить і воює” [6, 19:11]. Епітетна структура *an old white horse* складається з двох епітетів, які дають різноаспектну характеристику означуваному. Мова йде про епітетну вилку (За В. Москвіним) [5, 31].

Доповнюють опис природи й такі синестетичні епітетні структури як *the fRagRaNt bRilliaNce of the Christmas tree*, *the waRm Reality* [16, 107], які за рахунок семантики виконують функцію одивнення звичних предметів та явищ. Так, в епітетній структурі *the fRagRaNt bRilliaNce of the Christmas tree* відбувається переплетіння нюхових якостей із зоровими, адже яскравість різдвяної ялинки можна побачити, але не відчути нюхом. У іншій епітетній структурі *the waRm Reality* маємо справу з переплетінням таких сфер як дотику і зору. До того ж складові кожної з цих структур поєднуються за рахунок алітерації: *the fRagRaNt bRilliaNce of the Christmas tree* – (R, N – R, N), *the waRm Reality* – (R – R). Не менш важливими для характеристики природи є і такі метафоричні епітетні структури: *A breath of pine*, *the woodsong fog* [16, 109] (“Animula”), які вражають своєю експресивністю. Т. Еліот не припиняє зображати природу, та й світ у цілому і в наступних віршах:

To a *flat world of changing lights and noise*,
To *light, dark, dry or damp, chilly or warm* [16, 107].

Окрім епітетної структури *a flat world of changing lights and noise*, яка складається з простого епітета – *flat* і складеного – *changing lights and noise*, особливої уваги заслуговують антономазійні епітетні структури, які розташовуються одна за одною – *light, dark, dry or damp, chilly or warm*. Загалом, під антономазійною епітетною структурою, опираючись на твердження О. Потєбні, розуміємо “таку однокомпонентну епітетну структуру, в якій означальний компонент актуалізується за рахунок архітектонічної відсутності означуваного поняття і набирає власти-

востей поняттєвості” [9, 176]. Маємо свідчення того, що широке асоціативне поле антономазійних епітетних структур *light, dark, dry or damp, chilly or warm* надає означальним компонентам властивостей предметності, внаслідок чого епітети стають одночасно носієм якості та номінативності (за А. Павшуком) [8, 117].

Антономазія простежується у поезіях Т. Еліота циклу “Ariel poems” і в інших епітетних структурах: *that unspoken, The awakened, this unknowing, half conscious, unknown, my own* [16, 110] (“Marina”); *any rejected* [16, 105] (“A Song for Simeon”). З-поміж них найекспресивнішою є епітетна структура *this unknowing, half conscious, unknown, my own*, яка має плеонастичний характер (*unknowing unknown*). Крім того, така епітетна структура є розгорнутою, оскільки складається з чотирьох компонентів. Зрозуміло, що таким чином якість увиразнюється, уточнюється.

Отже, активне вживання епітетних структур у циклі поезій Т. Еліота “Ariel poems” підтверджується їх відчутною художньою вагомістю й експресивністю. Епітетні структури, які функціонують у поезіях Т. Еліота, відіграють значну роль для характеристики тих чи тих образів, розкриття ідей та мотивів, якими пронизані поезії Т. Еліота. Не залишається поза увагою їх видова багатоманітність: антропонімічні, метафоричні, оксюморонні, синестетичні, які увиразнюють змістово важливі елементи поезій, сприяють підвищенню уваги до певних характеристик. При цьому надзвичайно важливою є алітерація, яка посилює поєднання ознаки і поняття, семантично віддалених одна від одної, в єдину цілісну якість. Додамо, що за кількісними характеристиками епітетів, які містяться в епітетних структурах, у циклі поезій “Ariel poems” поширені парні епітети, епітети-вилки, епітети-трійчатки, ланцюжки епітетів. Разом з тим, доречно пам’ятати і про антономазію, яка виокремлює певну ознаку поняття, робить її домінуючою та надає властивості поняттєвості. Таким чином, епітетні структури, які функціонують у циклі поезій Т. Еліота “Ariel poems”, надають поетичному мовленню Т. Еліота експресивної динаміки, унікальності та неповторності.

Список використаних джерел

1. Веселовский А. Н. Из истории эпитета / А. Н. Веселовский // Веселовский А. Н. Историческая поэтика. – М. : Высш. шк., 1989. – С. 59–75.
2. Волковинський О. Поетика епітета : монографія / Олександр Волковинський. – Кам’янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2011. – 350 с.
3. Євангеліє від Матвія 2: 1–12.
4. Кинцак А. М. Актуалізація метафорических епітетов в англоязычній поезії : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 “Германские языки” / Александр Михайлович Кинцак ; [Киев. гос. пед. ин-т иностр. яз]. – Киев, 1987. – 24 с.
5. Москвин В. П. Эпитет в художественной речи / В. П. Москвин // Русская речь. – 2001. – № 4. – С. 28–32.
6. Одкровення Святого Іоанна Богослова 19: 11.
7. Онопрієнко Т. М. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови : (Семантика. Структура. Прагматика) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Онопрієнко Тетяна Миколаївна ; [Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна]. – Х. : [б. в.], 2002. – 19 с.
8. Павшук А. В. Языковая природа и функции эпитета в художественном тексте (на материале романа Асорина “Воля”) : дис. ... канд. філол. наук. : спец. 10.02.05 “Романские языки” / Павшук Анна Владимировна. – М., 2007. – 198 с.
9. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / А. А. Потебня ; [сост., авт. вступ. ст. и коммент. А. Б. Муратов]. – М. : Высшая школа, 1990. – 342 с.
10. Томашевский Б. В. Теория литературы. Поэтика / Б. В. Томашевский ; вступ. статья Н. Д. Тамарченко ; комм. С. Н. Бройтмана при участии Н. Д. Тамарченко. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 334 с.
11. Турсунова Л. К проблеме классификации эпитетов / Л. Турсунова // Сб. научн. трудов МГПИЯ им. М. Тореца. Вопросы романо-германской филологии / отв. ред. А. В. Кунин. – М., 1974. – Вып. 75. – С. 67–89.
12. Ушакова О. М. Европейская культурная традиция в творчестве Т. С. Элиота : диссертация ... доктора филологических наук : 10.01.03 / Ольга Михайловна Ушакова ; [Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. Филол. фак.]. – Москва, 2007. – 472 с.
13. Asher K. T. S. Eliot and ideology / K. Asher // ELH : Engl. lit. history. – Baltimore, 1988. – Vol. 55, N. 4. – P. 895–915.
14. Dale A. S. T. S. Eliot, the philosopher-poet / A. S. Dale. – Wheaton (Ill.): Shaw, 1988. – X, 209 p. – (The Wheaton literary ser.).
15. Eliot T. S. For Lancelot Andrewes / T. S. Eliot. – L. : Faber and Faber, 1970. – 112 p.
16. Eliot T. S. The Complete Poems and Plays / T. S. Eliot. – L. : Faber and Faber, 2004. – 608 p.

17. Germer R. T. S. Eliot's Religious Development / R. Germer // T. S. Eliot at the Turn of the Century / ed. by M. Thormahlen. – Lund University Press, 1994. – P. 91–104.
18. Glass M. S. T. S. Eliot: Christian Poetry Through Liturgical Allusion / M. S. Glass // the Twenties: Poetry and Prose. – Deland, 1966. – P. 42–45.

Summary. The article deals with the epithet structures, which functionate in “Ariel poems” written by T. Eliot. The classification of epithet structures is made for finding their functional assignment. It is defined the importance of epithet structures for the characteristics of any of the images and revelation of the main ideas and motifs which are reflected in “Ariel poems”.

Key words: alliteration, antonomasia, epithet structure, T. Eliot.

УДК 821. 161. 1 Замятин 09

А.О. Мартыненко

ФОРМЫ ВЫРАЖЕНИЯ АВТОРСКОГО ПРИСУТСТВИЯ В ПЬЕСЕ Е.И. ЗАМЯТИНА «ОБЩЕСТВО ПОЧЕТНЫХ ЗВОНАРЕЙ»

Незважаючи на очевидну обмеженість засобів реалізації авторської присутності в драматичному творі, останньому все ж доступна низка специфічних форм вираження авторської позиції. Так, у трагікомедії Є.І. Замятіна «Общество Почетных Звонарей» драматург виявляє свою авторську присутність за допомогою системи ремарок, жанрового вибору, заголовку, а також сюжетно-композиційної організації п'єси.

Ключові слова: авторська присутність, трагікомедія, паратекст, цитатія.

Актуальность выбранной темы, в первую очередь, обусловлена особым литературоведческим интересом к такой эстетической проблеме, как выражение авторского сознания в драматургическом произведении. Тем более, что драма XX века разительно отличается от классической, по словам исследовательницы О. Журчевой, именно «нарастающей авторской активностью», намеренным или непреднамеренным стремлением автора обнаружить себя. Подобная тенденция, несомненно, оказала значительное влияние на развитие драматургии рубежа веков и последующих десятилетий. Благодаря активизации роли автора выросли «жанровые, родовые новообразования, новые приемы конфликто- и сюжетостроения, новые принципы действия и соотношения авторского голоса и голосов героев» [3], в драматургии зарождались и развивались новые формы.

Несомненно, отличительные черты драмы как рода литературы предопределили особенности выражения авторского присутствия в ней. Очевидно и то, что проявление авторского начала в драме качественно отличается от проявления последнего в прозаическом и лирическом произведении. Отсутствие прямого авторского слова лишает драму богатого арсенала способов выражения авторского начала, присущего эпическому произведению. Несмотря на кажущуюся бедность форм авторского присутствия в драме, она все же обладает определенным набором средств. Так, О.В. Журчева, признавая «ограниченность драмы в передаче мыслей, чувств, переживаний», указывает на возможность преодолеть подобную лакуну благодаря «сценическому воспроизведению интонаций, жестов, мимики, что нередко фиксируется драматургом в ремарках» [3].

Авторские ремарки являются, эксплицитными и потому значимым средством авторского самовыражения. Многовековая эволюция драмы также способствовала выработке качественного нового взгляда на роль ремарки в тексте драмы: от полного ее отсутствия в античной драме до выделения ее как автономного компонента на более поздних этапах развития. Собственно авторское видение произведения и его сценической интерпретации раскрываются в ремарках, описывающих пространственно-временные соотношения, вещественный мир пьесы, а также личностные и социальные характеристики героев.

Ремарки трагикомедии «Общество Почетных Звонарей» в целом лаконичны и сжаты; драматург избегает пространных, синтаксически отяжеленных конструкций, что в полной мере отвечает авторскому представлению о языке современной эпохи, как «быстром и остром» [4, 132]. При этом обстановочные ремарки, воссоздающие материальную обстановку жизни героев, насыщены деталями, которые, согласно осознанному решению Е. Замятина, способствуют раскрытию психологического портрета героев. Подобный прием, на наш взгляд, довольно важен, поскольку